

8 SKYRIUS

Pandemija, kuri niekuomet neturėjo prasidėti, ir kaip sustabdyti kitą

*„Mums teko leistis į šokį su virusu.
Neturėjome kitos išeities.“*

George'as Gao,

Kinijos ligų kontrolės ir prevencijos centro vadovas

Dviejose savo rinkimų kampanijos kalbose Johnas F. Kennedy'is pasakė: „Jei žodis „krizė“ prašysime kiniškai, jis bus sudarytas iš dviejų ženklų, kurių vienas reiškia pavojų, o kitas – galimybę.“ Kennedy'is šį posakį išpopuliarino ir jis plačiai paplito, patekdamas ir Alo Gore'o kalbą atsiimant Nobelio premiją.

Vis dėlto nors posakis puikiai tinka patraukliai kalbai, tai netiesa. Greičiausiai šis idėjį paskleidė neteisingas, bet optimistiškas vakariečių misionierių vertimas

iš kinų kalbos XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje. Ties sakant, pirmasis ženklas iš tiesų reiškia pavojų, bet antrasis – laikas, kada tai vyks arba pokytis.

Kad mes besakytume, COVID-19 pandemija – iš tiesų krizė ir ji dar tik sibaigė. Gali būti dar visko, ir tai priklausys nuo to, ar žmonės imsis pandemiją kontroliavimo visos žmonijos labui, ar ne. Pandemija gali būti galimybė pasiekti tai, ko anksčiau negalėjome. Kennedy'io posakio populiarumas rodo, kad mes pripažįstame šias gilesnes tiesas: krizė gali suteikti galimybių. Kita vertus, mus gali nušluoti pandemijos sukta ekonominių ir politinių audros ir mes niekuomet nesusidorosime su priežastinomis problemomis, kurios visų pirma atvedė šią krizę.

Tai būtų tragiška. Tuoju atveju apžvelgsime, kokios yra mūsų galimybės. Tačiau dabar pažvelkime atgal, ten, kur pradėjome ir nuo kur atėjome iki šio taško, o tuomet jau galėsime žvelgti ateitį. COVID-19 pavadinau pandemija, kuri niekuomet neturėjo prasidėti, o sakini pratsiaurinti, kad mes galbūt galime sustabdyti kažką panašaus ir neleisti pasikartoti ateityje. Pasižiūrime, kaip visa tai susidėlioja.

Pirmame skyriuje aptarėme, kad COVID-19 prasidėjo nuo neaiškios kilmės pneumonijos protrūkio Uhane, Kinijoje, o pirmieji atvejai atsirado 2019-ųjų lapkritį. Gruodžio pabaigoje Kinijos valdžios atstovai apie tai pasakė PSO, taip pat pridurdami, kad virusas neplinta iš žmogaus žmogui, nors gydytojai žinojo, kad tai netiesa. Tačiau kadangi oficiali istorija buvo tokia, negalima buvo imtis didesnių apimties infekcijos plitimo slopinimo

priemoni ir pranešti apie tai visuomenei, kas užkrečia ligos plitimą. Uždavimas būtų pristabdyti.

Sunku net sivaizduoti, ko tik josi vietiniai sveikatos steigėjai, kaip gydytojams tylėti, epidemijai vis augant. Galbūt jie man, kad sugebės daugelį infekcijų atvejų saugiai išlaikyti ligoninėse. Visi dar atsimina SARS, kitą koronavirusą, o sergantieji SARS paprastai neplatino viruso, kol ligos požymiai nebuvo akivaizdūs.

Kaip sako rašytojas sociologas Zeynepas Tufekci, informacijos slėpimas autoritarinėse sistemose tampa instinktu. Kaip jau matome skyriuje apie SARS, Kinijoje ligų protrūkiai – valstybės paslaptis, kol valdžios atstovai neduoda leidimo apie juos viešai paskelbti. Tai nėra vien tik šios šalies bruožas: Tarptautinė sveikatos taisyklė, dabar sudaranti globalaus epidemijų valdymo pamatą, atsirado XIX amžiuje, bandant apeiti valstybių vadovų pastangas nuslėpti choleros protrūkius, kurie sutrikdydavo laivyną.

2020-ųjų sausio pradžioje Uhano valdžia dar labiau komplikavo reikalus, kai nustatė taisyklę, kad dėl naujo koronaviruso gali būti tiriama tik tie asmenys, kurie turėjo kontaktą su uždarytu žuvų ir laukinių gyvūnų turumu ar žinomam atvejui. Virusui išplitus visuomenėje, vis daugiau užsikrėtusiųjų neturėjo tokių kontaktų, todėl šie atvejai negalėjo būti ištiriami. Europoje ta pati taisyklė pradžioje galiojo kiaulių gripo pandemijos 2009-aisiais metu, o šiais metais daugybė šalių pandemijos pradžioje neturėjo kontakto su Kinija neturėjusi žmoniai, nors virusas jau buvo išplitęs visur.

Tufekci taria, kad blogi nauji slopinimo kultūra ir noras sprendimą priimti perleisti aukščiau hierarchijos piramidėje esantiems lėmė, kad Kinijos prezidentas Xi Jinpingas sausio pradžioje nežinojo, kokie prasti reikalai, tuo tarpu autoritarinėje sistemoje tik jis galėjo priimti svarbiausius sprendimus. O reikalai iš tiesų buvo prasti: sausio 20-ųjų Uhane buvo tiek daug atvejų ir kitur – taip sparčiai daugėjo, kad tik drastiškos priemonės M nullo naujų metų išvakarėse galėjo sustabdyti nekontroliuojamą viruso plitimą visoje Kinijoje. Kinijos mokslininkai galiausiai pranešė, kad virusas užkrečia masas, ir prasidėjo karantinas.

Kaip jau matome, tyrimai rodo, kad anksčiau vestos priemonės galėjo pristabdyti epidemiją, net jei ir nebūtų jos sustabdžiusios iki galo. Tačiau ar galima buvo suprasti, kad tikrai reikia tokių griežtų priemonių? Dabar mes jau žinome, kad toks virusas kaip COVID-19 gali būti sunku sustabdyti taikant tik infekcijos plitimo slopinimo priemones – sergančiųjų izoliavimą ir kontaktavusiųjų atsekimą, nors SARS to pakako ir Uhano gydytojai apie tai žinojo. COVID-19 užsikrėsti kur kas lengviau nei SARS, be to, COVID-19 platina simptomus neturintys žmonės. Po sausio 20-osios vestos priemonės lėmė, kad už Hubei provincijos ribų esančiuose miestuose niekuomet neprireikė visiškai uždaryti, tačiau, kaip pranešė PSO, daugelyje jų buvo taikomos socialinio atbajimo priemonės kartu su užsikrėtusiųjų izoliavimu ir kontaktavusiųjų atsekimu. Vis dėlto sausio pradžioje visuomenės sveikatos pareigūnai Uhane apie šias priemones veiksmingumą dar nieko nežinojo.

Matematinis modeliavimas rodo, kad priemonės, kuri Kinija gal gale msi sausio pabaigoje, skaitant ir griežt žmoni jud jimo ribojim , gal t stipriai sumažinti epidemijos plitim , jei b t pritaikytos sausio pradžioje. Ta iau net jei Kinijos valdžia b t anks iau pranešusi visuomenei apie užkre iam virus , neaišku, ar ji b t pritaikiusi tokias griežtas priemones, tur da ma tik toki informacij , kokia tuo metu buvo žinoma apie COVID-19.

Grei iausiai jie b t pritaik tai, k anks iau taik SARS, o to vis tiek neb t užtek . Juk reik t ne tik socialinio atribojimo priemoni , bet ir plataus testavimo dar neturintiems simptom asmenims ar tiems, kuriems simptomai niekuomet neišsivyst . Turime pripažinti, kad net ir tur damos kur kas daugiau informacijos nei Kinija pa ioje pandemijos pradžioje kelios šalys, tarp j Jungtin Karalyst ir JAV, pernelyg v lai prad jo taikyti tokias priemones kaip testavimas, socialinis atribojimas ir infekcijos plitimo slopinimo priemon s, kurios iš tie s buvo veiksmingos tokiose šalyse kaip Piet Kor ja ir Naujoji Zelandija.

Taigi, mažai tik tina, kad COVID-19 b t visiškai sustabdytas, Kinijai informacij apie infekcij paviešinus ir griežtas infekcijos kontroliavimo priemones pritaikius anks iau. Ta iau viruso plitimas ir Kinijoje, ir už jos rib b t silpnesnis ir geriau kontroliuojamas, ypa jei visa tai vykt dar iki gruodžio pabaigos.

O jei mokslininkai ir sveikatos sistem pareig nai anks iau imt si priemoni prieš COVID-19 visame

pasulyje ir panaudot Kinijoje nusekvenuotas viruso sekas testuoti keliautojus iš Kinijos bei saviems atvejams, grei iausiai išvengtume sta ios atvej augimo kreiv s ir kitose šalyse. Bet kokiu atveju virusas vis tiek užpl st vargingesnes ar mažiau kontrol s priemoni turin ias šalis, kurios negali imtis griežtesni veiks m , tod l apsisaugoti nuo pasaulinio jo išplitimo vis tiek nepavykt . Kad tai padarytume, reik t anks iau pritaikyti masinius oro transporto draudimus, o tai mažai tik tina.

Pateikta daug „o kas, jeigu“ scenarij , kurie rodo, kad ankstesnis priemoni taikymas Kinijoje gal jo apsaugoti nuo pandemijos, galb t b t kilusi epidemija tik Kinijoje, o kitose pasaulio šalyse – pavieniai kontroliuojami protr kiai. Ta iau lemiamas argumentas, kur pateikiu tokiais atvejais, – daugyb šali nepais PSO patarim , nors tuo metu buvo visiškai akivaizdu, kiek negand gali sukelti šis virusas. Net jei jie visa tai žinot anks iau, nesu tikra, kad laiku imt si veiks m . Gudrumas po laiko gali pad ti laim ti kit m š , o ne t , kuris jau pra jo.

Be jokios abejon s, galime bent jau tik tis, kad po šio m šio šalys nebebus tokios l tos ir pamatys pavojus, kurie atsiranda d l kažkur prasid jusios infekcijos. Jei mus lyd s s km , šis sukr timas bent jau išmes mus iš tos ner pestingos ramyb s b senos ir visiems laikams sunaikins infekcini lig ignoravim , d l kurio daugelio šali atsakas COVID-19 buvo pav luotas.

Taigi, pirmoji pamoka ateičiai: mums reikia aukšto lygio, autoritetingos sistemos, sutelkian ios šalis ir tarptautines organizacijas bendradarbiauti, kad niekam

nekilt minties nuslpti svarbios informacijos apie nerimą keliančius protrukius ir visi darbuotai si išvien išpat pradži. Mažiausia, ko reikėtų, – tai stebsenos sistemos, kuri anksti aptiktų protrukius, kai patogenai dar galima suvaldyti. Tokios kompiuterinės perspėjimo sistemos, kuri sukūrė Kinija po SARS arba kažko panašaus. Jei tokios sistemos sukurtos daugiau šalių ir savo radiniais plačiau pasidalint, būtų puiki pradžia. Kaip tai galima būtų padaryti, pakalbėsime vėliau.

Be to, pasauliui laikas rimtai pažvelgti į perspėjimus apie pandemijas ir mokslininkų teikiamą informaciją. COVID-19 pasirodė pirmą šio patarimo dalimi. Kalbant apie mokslininkų informaciją, pasitikėjimas ja visuomet priklauso nuo to, kiek ši informacija „nepatogi“ ir kiek savanaudiškos valdžios institucijos, kurioms ji skirta. Galime tik viltis, kad po COVID-19 pandemijos mokslininkų žodžius bus sikliausoma dažniau, nes ši pandemija parodė, kaip stipriai moderniai visuomenei reikia pasiklojimo faktais, rodymais ir sąžiningu žodžiu, o ne faktų slapstymo, ideologijų ir pataikujančių žodžių.

Antrajame skyriuje apžvelgsiu, kaip atsirado COVID-19, pakalbėsime ir apie bendrus naujų ligų atsiradimo bruožus. Praėjusio amžiaus septintajame dešimtmetyje mes atsikratėme daugelio senųjų infekcijų, tačiau devintajame dešimtmetyje mus vėl privertė atsibusti AIDS. 1992-aisiais JAV mokslininkai pranešė apie kitą naują ligą grėsmę, o 2008-aisiais jau žinojome, kad iš laukinių gyvūnų vis dažniau pasigauname zoonozes. PSO sudarė didžiausią nerimą keliančių patogenų sąrašą, tarp jų

buvo ir koronavirusai bei tokie siaubą keliantys patogenai kaip Ebola ir Nipos karštligė. Taigi, gal joms pasigaminti vakcinos ir diagnostiniai tyrimai joms diagnozuoti. Deja, šiuo metu jų turime dar labai mažai.

Vadinu COVID-19 pandemija, kuri niekuomet neturėjo prasidėti. Mokslininkai apie didžiąją pandemiją grėsmę perspėja nuo 1992-ųjų. Kaip galima perspėti, kad kažkas vyks, ir kartu sakyti, jog tai niekuomet neturėjo vykti?

Viskas labai paprasta: juk tokia perspėjimo prasmė. Mes nesimečiame veiksmų išgirdę perspėjimus, nors jų buvo daugybė. 1995-aisiais parašiau straipsnį „Ar galime sau leisti nestebėti mirtiniais virusais?“. Straipsnis buvo apie PSO planus stebėti naujas infekcijas, kai Centrinėje Afrikoje vyko Ebolos protrukis, tačiau PSO šalys nars neskyrė tam reikalingo biudžeto. Ar gal joms pasirodyti geriau? Juk tikrai gal joms pagerinti savo sistemas, kurios aptinka naujas ligas, taip pat atsakymas. Lyginant su 1995-aisiais, šalių narių noras mokytis už tokio pobūdžio stebsenos ir atsakymų šiek tiek padidėjo, bet dar nepakankamai.

Antroji pamoka ateičiai: atėjo laikas pagerinti savo stebsenos ir atsakymo sistemas, pradžioje sustiprinant ligų stebseną, o vėliau investuojant vaistus, vakcinas ir diagnostinius tyrimus žinomoms grėsmėms veikti. Neleiskime, kad koronavirusas nukreiptų mūsų žvilgsnį nuo Nipos ir kitų grėsmių. Ypač Nipos.

Koronavirusai PSO sąrašą traukdami COVID-19 pirmą, siautėjusio prieš 17 metų. Taigi, perspėjimai. Trečiajame skyriuje kalbėsime apie tris perspėjimo signalus,

kuriuos siunt ankstesni koronavirus sukelti protrūkiai: SARS, MERS ir SADS protrūkiai tarp kiaulių. SARS mums davė dvi dideles pamokas, kurių šalys akivaizdžiai neišmokė: apsaugokite medikus ir nedelsdami praneškite pasauliui apie grėsmingą naują infekciją protrūkiais. Nuo 2003 metų progresas dėl antrosios pamokos padarytas, tačiau akivaizdžiai nepakankamai, žinant, kas nutiko Kinijoje su COVID-19. Mūsų gyvenimo nuo šio viruso, be jokios abejonės, susilpnino ir kapitalizmas. Nepaisant visų perspėjimų, nebuvo sukurta jokių priemonių prieš koronavirusus, nes po SARS išnykimo tam nebuvo akivaizdžios rinkos. Galbūt dar sugrįš tie laikai, kai medicinos produktai bus gaminami visuomenės labui, o ne pelnui.

Trečioji pamoka ateičiai: ši pamoka turi dvi dalis. Viena – apie apsirpinimą egzistuojančiomis priemonėmis. Mums reikia apsauginių priemonių medikams. SARS turėjo to išmokyti, tačiau COVID-19 priverstinai dabar apie tai primena. Turime ne tik sukaupti pakankamas atsargas, bet ir pasirūpinti gamybos pajūgumais. Jei šalys to neišmoks, net ir sumokėjusios tokį didelį kainų slaugytojų ir gydytojų gyvybėmis, mane apims neviltis. Ir mus visus turėtų. Antroji – apie naujų priemonių sukurimą. Rinkos dėsniai gali padaryti nuostabių dalykų, bet ne viską. Nereikėtų pasikliauti vien tik rinka, kai reikia padaryti tai, ką pajūgis padaryti tik valdžios institucijos, nes mums reikia pasigaminti tuos produktus, kurių beviltingai reikia visuomenei, o ne rinkai, skaitant naujus antibiotikus ir vakcinas, kurie būtų visiems prieinami, taip pat geresnius dirbtinius plaučių ventiliacijos

aparatus, nes kvėpavimo takų patogenai visuomet liks didžiausia grėsmė. JAV bandyta tai padaryti ir nesėkmingai, nes rinkos jėgos ir visų buvo stipresnės už visuomenės interesus. Dešimtis kartų apskaičiuota, kad pandemijai kaina siekia kovinių lėšų ir branduolinių ginklų kaštus, o juk visa tai vyriausybės gali sau leisti, nepaisant to, kad gyvybes gelbstinti medicinos produktų sukūrimo, pagaminimo ir atsargų sukauptimo nauda greičiau būtų kur kas didesnė.

O gal virusus galima būtų sustabdyti ties jų ištakomis ar bent jau žinoti apie šias ištakas, kad pasiruštume ateičiai? Ketvirtajame skyriuje nagrinėjome šikšnosparnių ekologiją: kodėl jie turi tiek daug virusų, kodėl juos išžudyti būtų bloga mintis ir kaip Uhano institute nustatyta ne tik tiksliai SARS viruso kopija, tačiau vieno urvo šikšnosparniuose, bet ir virusai, artimai giminingi visų liau atsiradusiam COVID-19. Tuo tarpu JAV ištirta, kad šie tiesiogiai iš šikšnosparnio išskirti virusai gali sukelti infekciją pelms, turinčioms žmogaus ACE2 receptorių, ir be jokio vargo užkrėsti žmogaus lėstelę kultūras.

Ši mokslininkų parašytuose straipsniuose aiškiai matyti perspėjimai apie virusų pandemiją grėsmę. Dėl šių perspėjimų nesiimta jokių veiksmų, išskyrus JAV vyriausybės inicijuotą projektą, kurio bendradarbiavimas su Uhano institutu buvo numatytas ir nansavimas atnaujintas, tačiau visų liau ir visų lėnutrauktas dėl pandemijos karštyje kilusios isterijos ir nepagrįstą kaltinimą, kad COVID-19 išsprūdo iš tos pačios laboratorijos, kuri norėjo mus apie šį virusą perspėti.